

هشت گفتار درباره‌ی موسیقی ۴

داریوش صفوت

به کوشش ستاره صفوت

ویراستاران: شادی جهرانی /

امین پاشا صمدیان / علی شهرآشوب

فهرست

- گفتار یکم / هفت بوته‌ی آزمایش موسیقی ایران ۱۵
- ایران، سرزمین آریایی‌ها ۱۶
- بوته‌ی اول ۱۸
- بوته‌ی دوم ۱۸
- بوته‌ی سوم ۲۱
- بوته‌ی چهارم ۲۱
- بوته‌ی پنجم ۲۲
- بوته‌ی ششم ۲۲
- لهجه‌های مختلف موسیقی ایرانی ۲۵
- اشاعه‌ی موسیقی ایرانی، از ایران به اروپا ۲۶
- تغییرات موسیقی ایرانی بعد از اسلام ۲۷
- بوته‌ی هفتم ۳۰
- سه سنت موسیقی در دوره‌ی قاجاریه ۳۵
- تغییر یافتن موسیقی ایرانی از مقامات به دستگاه‌ها ۳۷
- فرضیه‌ای درباره‌ی شکل گرفتن رویه‌ی دستگاهی ۴۰
- روحیه‌ی عرفانی موسیقی ایران ۴۲

- ۶ اصل از خودگذشتگی ۱۰۰
- ۷ اصل تکرار ۱۰۰
- ۸ اصل آگاهی از حجم کار ۱۰۲
- ۹ اصل عادت ۱۰۳
- ۱۰ اصل تدریج ۱۰۴
- ۱۱ اصل ارتباط بین زندگی خصوصی و زندگی هنری ۱۰۵
- ۱۲ اصل دیسیپلین و انتظام ۱۰۵
- ۱۳ اصل مفید بودن و سبک‌باری ۱۰۶
- ۱۴ اصل آزادگی ۱۰۷
- ۱۵ اصل نرمش ۱۰۸
- ۱۶ اصل عدم تجاوز و عفو ۱۰۸
- ۱۷ اصل محبت ۱۰۹
- ۱۸ اصل امانت ۱۰۹
- ۱۹ اصل صداقت ۱۱۰
- ۲۰ اصل حق‌بینی ۱۱۰
- ۲۱ اصل خودبینی ۱۱۰
- ۲۲ اصل در اجتماع بودن ۱۱۱
- ۲۳ اصل اراده ۱۱۲
- ۲۴ اصل حقیقت و مجاز ۱۱۲
- ۲۵ اصل تعادل بین درک و احساس ۱۱۳

گفتار پنجم / هندسه الهی در هنر ۱۱۷

- گفتار ششم / زیبایی‌شناسی در هنر ۱۲۵
- مبانی و مسائل فلسفه ۱۲۶
- شناخت اِتی و شناخت لِمی ۱۲۷
- دلایل نقلی و دلایل عقلی ۱۲۸
- فرمول‌های معنوی ۱۳۲

- ۱۳۳ ..... اثر، مؤثر و تأثیر
- ۱۳۵ ..... ویژگی علوم ظاهری: از اثر به مؤثر رسیدن
- ۱۳۵ ..... تعریف زیبایی
- ۱۳۹ ..... اصل متعارف و اصل موضوع در زیبایی‌شناسی
- ۱۴۲ ..... نسبت و تناسب
- ۱۴۳ ..... پیامد عدم پذیرش اصل موضوع در زیبایی‌شناسی
- ۱۴۴ ..... باقی بودن زیبایی، به‌رغم وجود مخالفان

گفتار هفتم / سخنرانی در انجمن فرهنگ ایران باستان، درباره‌ی موسیقی

۱۴۷ ..... باستانی ایران

۱۵۱ ..... گفتار هشتم / نام‌گذاری فارسی اصوات موسیقی

گفتار یکم

هفت بوته‌ی آزمایش موسیقی ایران

قصد داریم تا آنجا که ضرورت داشته باشد جنبه‌های تاریخی موسیقی ایران را بررسی کنیم، تا ببینیم این موسیقی که امروز در دست ماست از کجا آمده، چه سابقه‌ای دارد و از چه ترکیب شده است. در نتیجه بتوانیم آن را ارزیابی کنیم و ارزش واقعی آن را بسنجیم.

در اینجا قصد بحث تاریخی به صورت تخصصی نداریم. فقط چند نکته وجود دارد که به بحث تاریخی مختصری نیاز دارد.

نکته‌ی اول این است که به نظر بنده و کسانی که در موسیقی ایرانی تحقیق کرده‌اند، موسیقی ایرانی یکی از قدیمی‌ترین موسیقی‌های دنیاست. البته عرض نمی‌کنم «قدیمی‌ترین»، ولی «یکی از قدیمی‌ترین» موسیقی‌های دنیاست.

نکته‌ی دوم اینکه اگر نگوئیم «اصیل‌ترین»، باید بگوئیم «یکی از اصیل‌ترین» موسیقی‌های دنیاست. یعنی در دنیا سه موسیقی از حیث اصالت، هم‌عرض و هم‌دوش یکدیگر هستند. موسیقی چین، موسیقی هند و موسیقی ایران. البته فعلاً بین این سه امتیازی نمی‌گذاریم که کدام‌یک اصیل‌تر است.

سومین نکته که بسیار هم دقیق است و شاید کم‌تر به آن توجه شده، این است که می‌توان گفت موسیقی ایرانی «استوارترین» و «قوام‌یافته‌ترین» موسیقی دنیاست. شاید کسی به این موضوع توجه نکرده باشد. بدین جهت ما در این سخنرانی به آن می‌پردازیم و البته ادعا نداریم که این موضوع را ثابت می‌کنیم، ولی تا آنجا که مدارک تاریخی اجازه می‌دهد و تحقیقات ما امکان می‌دهد، این نکته را بررسی می‌کنیم. برای این منظور باید مختصری از تاریخ موسیقی ایران را بازگوییم.

ایران، سرزمین آریایی‌ها

عرض کردم که موسیقی ایران یکی از قدیمی‌ترین موسیقی‌های دنیاست. چند هزار سال از عمر این موسیقی می‌گذرد. بسیار بسیار قدمت دارد. تاریخ سرزمینی که ما در آن زندگی می‌کنیم نیز بسیار قدمت دارد و در تحقیقات باستان‌شناسی، همچنان موارد جدیدتری کشف می‌شود که نشان می‌دهد تاریخ این سرزمین چقدر قدمت دارد و چه تمدن‌های بسیار پیشرفته‌ی باستانی در این سرزمین بوده‌اند. تاریخ رسمی مملکت ما از آن زمان شروع می‌شود که آریایی‌ها به ایران آمدند. یعنی کشور ایران به این صورت و با این تمدنی که ما داریم و ملوامت پیدا کرده است و در هیچ دوران قطع نشده است، با تمام زیر و بم‌های تاریخی آن، از زمان آریایی‌ها به بعد بوده است.

البته تاریخ دقیق ورود آریایی‌ها به ایران معلوم نیست. گفته می‌شود از هزاره‌ی سوم یا چهارم قبل از میلاد، اقوام آریایی از آسیای مرکزی و جنوب سبیری یا دیگر نقاطی که سکنا داشته‌اند، به سوی جنوب حرکت کردند. این اقوام دو گروه شدند؛ دسته‌ای از طریق دره‌ی سند و پنجاب به طرف هندوستان رفتند و در آنجا ساکن شدند؛ گروه دیگر از راه قفقاز، یا به روایت دیگر از راه مرو و خراسان، وارد فلات ایران شدند. این گروه هم، خود به سه دسته تقسیم شدند: مادها در غرب، پارس‌ها در جنوب و پارت‌ها در شمال شرقی فلات ایران ساکن شدند. قوم ماد، پیش از دو قوم پارس و پارت مستقر شدند و حکومت تشکیل دادند.

بعد از حکومت مادها نوبت به هخامنشیان رسید که حکومت مرکزی ایران را بنیان نهادند. یعنی کشور ما از زمان هخامنشیان، از ۲ هزار و ۵۰۰ سال پیش تا به

زمان حال، تمدنی خاص پیدا کرد که تاکنون مداومتی اعجاب‌انگیز، حتی می‌توان گفت مداومتی معجزه‌آسا دارد. این همه حوادث عجیب و غریب در این مملکت روی داد، اما تمدن ما قطع نشد بلکه در همه‌ی زمینه‌ها مداومت پیدا کرد. اینکه چرا چنین شد، بحثی است جدا. بنده معتقدم قوم ایرانی خصوصیاتى داشته که موجب این تداوم تاریخی شده است.

می‌دانیم که یکتاپرستی را ایرانیان و از طریق تعالیم حضرت زرتشت به دنیا معرفی کردند. اولین کسی که در دنیا گفت: «گفتار نیک، کردار نیک، پندار نیک» حضرت زرتشت بود که می‌گفت تنها به حرف نیست و حتی تنها به عمل هم نیست، بلکه به پندار و اندیشه هم هست. یعنی اندیشه‌ی انسان اگر خوب نباشد، ولو اینکه گفتار و کردار درست باشد، فایده ندارد. هر چه در تاریخ نگاه می‌کنیم، می‌بینیم قوم ایرانی واقعاً یکتاپرست بوده است و آن بت‌پرستی و مشرک بودن و مسائلی از این قبیل که در آن دوران رایج بوده، در قوم ایرانی نبوده است. بنده معتقدم عامل اساسی تداوم تاریخ ایران، همین یکتاپرستی و اعتقاد و ایمان بوده است که به‌صورت عالی خودش، یعنی عرفان، در ایران تجلی یافت. در حقیقت، آن توحید واقعی که عرفا بحث می‌کنند، از عوامل اساسی تداوم این‌چنینی تاریخ ما بوده است. این تداوم، مانند همه‌ی مظاهر فرهنگی مان، البته در موسیقی مان هم وجود دارد.

بنده معتقدم تاریخ واقعی ایران از ۲ هزار و ۵۰۰ سال پیش، دورانی که کوروش کبیر سلسله‌ی هخامنشیان را تشکیل داد، شروع می‌شود. ما می‌دانیم کوروش کبیر چه عقایدی داشت. او اولین کسی بود که اعلامیه‌ی حقوق بشر را به وجود آورد و خودش اول کسی بود که به آن عمل کرد. یعنی حرف و عمل یکی بود. آزادی عقیده را محترم شمرد. به تمامی ملت‌ها و اقوامی که در قلمروی او به‌سر می‌بردند، آزادی داد و به همین جهت از نظر آنها مقدس شمرده شد و همه به او ایمان داشتند به‌طوری که در کتب مذهبی، قسمت‌هایی از تورات، از او به‌عنوان یک پیغمبر و همین‌طور از همسرش به‌عنوان بانویی مقدس یاد شده است. بنابراین از زمان کوروش کبیر، بین اقوام مختلفی که در این سرزمین می‌زیسته‌اند و تمدن پیشرفته و همچنین موسیقی بسیار پیشرفته داشته‌اند، پیوندی خورد و از ترکیب موسیقی‌های مختلفی که در فلات